

Vakoverstijgend werken: leren in samenhang

“Vakoverstijgend werken betekent meer eigenaarschap voor zowel leerkracht als leerling.” Maar wat precies is vakoverstijgend werken? En wat is de rol van cultuureducatie bij deze nieuwe manier van lesgeven? Kunstbalie nodigde experts uit hun licht te laten schijnen over deze en andere vragen. Dit leverde een lijst op met elf veel gestelde vragen.

► tekst Bea Ros

In Ons Onderwijs2032, de visie op het onderwijs van de toekomst, staat de koppeling van maatschappelijke thema's en de leervragen en ontwikkeling van leerlingen centraal. Een manier om dat te realiseren is vakoverstijgend werken: aan de hand van thema's die over de grenzen van vakken heen gaan, leren leerlingen kennis en vaardigheden in samenhang. In de ambitiegesprekken met scholen die meedoen aan De Cultuur Loper krijgt Kunstbalie vaak vragen over vakoverstijgend werken en de rol van cultuuronderwijs daarin.

Dit was aanleiding om een kennis- en ontwikkelgroep, een KOG, voor dit onderwerp samen te stellen. Twee icc'ers, een schooldirecteur, twee mensen vanuit de kunsten en een De Cultuur Loper-coach van Kunstbalie hebben in een aantal sessies vanuit hun ervaring en expertise vakoverstijgend werken en de rol van cultuur daarin belicht. Wat is het precies? Wat kan het school en leerling opleveren? En wat vraagt het van jou als leerkracht of directeur? Dit artikel vat de zienswijze van de KOG samen in de vorm van een *veelgestelde-vragenlijst*.

'Hoe gaat de alien terug naar huis? Eerst ontwerpen, dan bouwen!' – vakoverstijgend werken op obs De Bolderik in Heeswijk-Dinther

“Je kunt leerlingen iets leren over lengtematen met een werkboek, maar je kunt ze ook zelf een boomhut laten ontwerpen en bouwen.” — Esmée Olthuis

1.

Hoe kun je een impuls geven aan je cultuuronderwijs door het vakoverstijgend in te zetten?

Door cultuur te verbinden met andere leerterreinen krijgt het een vastere plek in het curriculum. Of leerlingen nu bezig zijn met taal, geschiedenis, muziek of wereldoriëntatie, cultuuronderwijs wordt een logisch en integraal onderdeel van het lesprogramma. Het werken met de [C-zicht competenties cultuureducatie kunst en erfgoed](#)* ondersteunt scholen om die verbinding te leggen.

2.

Hoe kun je een impuls geven aan je onderwijs door cultuur vakoverstijgend in te zetten?

Door cultuureducatie te verbinden met andere leerterreinen voeg je een unieke waarde toe. Leerlingen krijgen zo de kans zich niet alleen cognitief, maar bijvoorbeeld ook creatief en sociaal-emotioneel te ontwikkelen. Bram Relouw, consultant kunsteducatie en De Cultuur Loper-coach bij Kunstbalie, zegt het zo: “Je voegt emotie, plezier en lichamelijke toe, heel de mens mag aan bod komen. In alle lessen is er plaats voor verwondering, verbeelding en creativiteit, voor reflectie op jezelf en voor betekenisvol leren”.

Esmée Olthuis, musicus en coach bij Kobranie: “Je kunt leerlingen iets leren over lengtematen met een werkboek, maar je kunt ze ook zelf een boomhut laten ontwerpen en bouwen. Ze leren dan ook nog ontwerpen, creatief denken, probleemoplossend vermogen, samenwerken, timmeren, enzovoort”.

3.

Wat is vakoverstijgend onderwijs?

Het leven of de wereld bestaat niet uit losse vakjes, maar vormt een geheel. Dat is ook het uitgangspunt van vakoverstijgend onderwijs. Als leerkracht presenteer je kennis in samenhang, bijvoorbeeld in thematisch onderwijs. Zoals directeur Kim Zandberg van OBS De Singel in Roosendaal het formuleert: “Je werkt aan alle leerdoelen zonder dat je je laat beperken door een vakje dat op het rooster staat. Je zoekt naar kansen en mogelijkheden om dingen te combineren”. Niet geschiedenis of topografie staat centraal, maar een bepaald thema of vraagstuk waar leerlingen zich in gaan verdiepen. Je stimuleert leerlingen om kennis en vaardigheden te combineren en hun eigen leervragen te stellen. Je bent behalve kennisoverdrager ook begeleider en coach van hun leerproces.

*C-zicht competenties cultuureducatie kunst en erfgoed zijn ontwikkeld door Kunstbalie, Cultuurmij Oost en Erfgoed Brabant

4. Wat zijn de voordelen van vakoverstijgend werken?

Je kunt beter werken aan 21e-eeuwse vaardigheden zoals probleemoplossend vermogen, creativiteit, kritisch denken, samenwerken en verbindingen leggen. Leerlingen gaan de samenhang zien tussen verschillende vakken en tussen wat ze op school leren en in de wereld om hen heen zien. Zo snappen ze beter waarom ze bepaalde dingen moeten leren. Deze manier van onderwijs vergroot hun intrinsieke motivatie en betrokkenheid, omdat de lesstof meer aansluit bij waar ze zelf mee bezig zijn en ze hun eigen nieuwsgierigheid mogen volgen. “Als je kinderen lesstof laat voelen en beleven, dan leren en onthouden ze het beter”, vertelt Bram Relouw. Ook leerkrachten worden er blij van: ‘Ik hoor van leraren dat ze meer lol in hun werk krijgen. “We draaien geen lesjes meer af maar mogen weer zelf onderwijs maken”, vertellen ze me. “Vakoverstijgend werken betekent meer eigenaarschap voor zowel leerkracht als leerlingen.”

Bram Relouw, De Cultuur Loper-coach bij Kunstbalie

5. Kan ik vakoverstijgend werken uit een boekje leren?

Nee, volgens deze kennis- en ontwikkelgroep niet. Hoewel er steeds meer methodes voor vakoverstijgend werken bestaan (zoals Topondernemers), komt het toch vooral aan op een grondhouding van jou als leerkracht. Om optimaal aan te kunnen sluiten bij wat er leeft bij de leerlingen en bij jezelf, heb je het lef nodig een lesmethode ook eens los te laten en erop te vertrouwen dat jij zelf weet wat en hoe leerlingen moeten leren. En het vertrouwen te hebben dat alle leerdoelen aan bod komen. Gelukkig hoeft je niet van de een op de andere dag het onderwijs compleet om te gooien. Je kunt voorzichtig beginnen, bijvoorbeeld met een wekelijkse themamiddag of een keer een aantal vakken te combineren in een wereldoriëntatielees. Zo kunnen jij én je leerlingen wennen aan deze andere manier van lesgeven. Er zijn veel voorbeeldlessen beschikbaar. Stapsgewijs beginnen is ook het advies van scholen die al bezig zijn, vertelt Bram Relouw. “Je kunt niet van nul naar alles in een keer. Een school is bijvoorbeeld begonnen met de aanschaf van een vakoverstijgende methode. Na drie jaar merkten ze dat ze er niet voldoende in kwijt konden wat ze wilden en nu maken ze steeds meer zelf hun lesmateriaal. Maar die methode heeft wel een functie gehad, want daardoor hebben ze de overstap kunnen maken en kunnen zien wat ze nog missen.”

“Je hoeft niet opeens het onderwijs compleet om te gooien. Stapsgewijs beginnen is ook het advies van scholen die al bezig zijn.” — Bram Relouw

6.

Wat vraagt het van mij als leerkracht?

Het 'ultieme' vakoverstijgende leren beschrijft Raymond van Wetten, directeur van OBS Het Toverkruid in Asten als volgt. "Je geeft niet langer les volgens het boekje (de methode), maar denkt zelf na over thema's en opdrachten. Daarvoor moet je goed overzicht hebben over de verplichte leerdoelen en lesstof en die naar je eigen hand kunnen zetten of kunnen koppelen aan dingen die spelen in de klas. Jouw persoonlijke rol is essentieel."

"De leerdoelen moeten je zo eigen zijn, dat je er mee kunt spelen en heel gemakkelijk verbanden en relaties legt tussen de verschillende vakken", vertelt Femke Hemelaar, ict'er en leerkracht 4/5 van OBS De Singel. In de lessen stel je duidelijke kaders, maar daarbinnen laat je leerlingen vrij hun eigen leervragen te formuleren. Jij bent de coach van hun leerproces en met de juiste opdrachten, vragen en input weet je hen verder te brengen. En last but not least: je hebt vertrouwen in je eigen professionaliteit en creativiteit. Of zoals Bram Relouw het formuleert: "Je voelt en krijgt de vrijheid om dat wat uit jezelf en de leerlingen komt, te pakken en te sturen in de vorm van lessen en opdrachten". Bij cultuurvakken ontbreekt het leerkrachten vaak aan vakinhoudelijke kennis of vaardigheden om dit helemaal zelf op te pakken. Hiervoor worden vaak vakdocenten ingezet die in coaching-on-the-job trajecten handreikingen bieden.

7.

Wat vraagt het van mij als directeur?

Elke vernieuwing verloopt beter en duurzamer als de schoolleiding erachter staat en het team steunt en faciliteert. Dat geldt ook voor vakoverstijgend werken. Je hoeft niet meteen teambreed en in alle groepen te starten. Kijk naar de mogelijkheden en talenten van je medewerkers. De een staat misschien te trappelen om te gaan experimenteren, de ander wacht liever even af. Gun mensen hun eigen tempo, maar schets wel een duidelijk plan en perspectief. Faciliteer voorlopers en zorg voor goede overdracht naar andere teamleden. Het advies dat Bram Relouw van scholen hoort: 'Zet mensen in hun kracht en benut hun passie. Start daar waar zij nu zijn'.

8.

Hoe houden we de inspecteur tevreden?

De onderwijsinspectie vraagt om toetscores voor taal en rekenen. Die moet je als school kunnen overleggen. Dat kan lastig zijn als je verregaand vakoverstijgend werkt, want de gangbare voortgangstoetsen en leerlingvolgsystemen sluiten daar (nog) niet goed op aan. Veel scholen behouden daarom in de overgangsfase de aparte taal- en rekeninstructie. Ze plannen bijvoorbeeld elke ochtend taal, rekenen en begrijpend lezen en elke middag vakoverstijgend themaonderwijs (waarin taal en rekenen ook een plek hebben). Raymond van Wetten: "Zo voorkom je dat je school een slechte beoordeling van de inspectie krijgt en mogelijk de regie kwijtraakt. En natuurlijk laat je de inspecteur ook zien hoe gemotiveerd en zelfstandig je leerlingen werken dankzij de nieuwe aanpak".

Enthousiasme en bevolegheid bij de leerlingen van de Bolderik

9. Hoe kun je leerprestaties meten?

Zoals gezegd zijn de gangbare voortgangstoetsen en leerlingvolgsystemen nog niet voldoende afgestemd op vakoverstijgend werken. Femke Hemelaar: “Alternatieven voor toetsen zijn leerlingpresentaties, (digitale) portfolio’s en reflectiegesprekken”. Peet Mangnus, icc’er van OBS De Bolderik: “Juist omdat cultuur bij ons een integraal onderdeel is binnen de kernconcepten is het lastig de culturele ontwikkeling te volgen. Je bent al zo bezig met alle lesdoelen dat de toegevoegde waarde van cultuur niet direct bewust wordt opgemerkt. Daardoor is het ook best lastig om hier gericht aan te werken”.

Kunstbalie is bezig met de ontwikkeling van een digitaal volginstrument: het Cultureel Zelfportret. Dit gaat over het volgen van de culturele ontwikkeling aan de hand van de competenties cultuureducatie, maar de systematiek is ook bruikbaar voor andere competenties.

10. Win je er tijd mee?

Nee, als je vakoverstijgend gaat werken om tijd te winnen, kom je bedrogen uit. Maar het betekent ook niet meer uren. In de overgang moet je, net als bij elke vernieuwing, rekenen op een extra tijdsinvestering. Als het eenmaal op de rails staat, vergt het evenveel tijd als regulier onderwijs.

11. Hoe borg je de kwaliteit van je cultuuronderwijs?

Je kunt kinderen leren tellen en rekenen door ritmes te klappen. Dat is een verrijking van je rekenles, maar als muziekles wat mager. En als je leerlingen bij geschiedenis een Romeins zwaard laat knutselen, helpt het de verbeelding te verlevendigen bij dit onderwerp, maar blijft het toch vooral geschiedenis zolang je alleen maar kijkt of het zwaard er wel echt Romeins uit ziet. Als je ook let op de kunstzinnige kwaliteiten van hun knutselwerk, zet je al een stap verder. Maar om ook de culturele competenties van leerlingen te prikkelen, is een andersoortige opdracht nodig. Bijvoorbeeld: stel dat de Romeinen op Mars wonen, hoe zouden hun zwaarden er dan uit zien? “Het risico is aanwezig dat cultuur louter een middel wordt om een ander vak op te leuken, terwijl de ambitie om leerlingen met cultuuronderwijs andere perspectieven in te laten nemen breed leeft. Het gaat over verbeelding, creativiteit en reflectie op jezelf en de wereld om je heen”, zegt Bram Relouw.

Peet Mangnus: “Laat leerlingen ook kennis maken met professionele kunst (domein 3 in De Cultuur Loper). Een voorstelling of tentoonstelling sluit misschien niet een-op-een aan bij het thema waar je in de klas mee bezig bent, maar dat hoeft ook niet. Kinderen leren nadenken over vormgeving en artistieke creatieve processen door te kijken naar kunst. Dat nemen ze weer mee de klas in als ze zelf vragen gaan onderzoeken”.

Ook Dorien Folkers van Maas theater en dans in Rotterdam pleit voor meer en duurzamere samenwerking tussen scholen en kunstenaars of kunstinstellingen. “Voor goede cultuuropdrachten is samenwerking met vakdocenten of kunstenaars aan te bevelen. Zij kunnen je de basis van de kunstvakken leren en vertellen hoe je kunt letten op culturele competenties bij de beoordeling. Met hen haal je kunstzinnige kwaliteit de klas in omdat de kunstenaarsmentaliteit in wezen bestaat uit niet weten, onderzoeken, samenvoegen, verbanden leggen en creëren.”

‘Hoe sturen we de alien terug naar huis?’ Even testen of hij het doet.

Kunstbalie biedt De Cultuur Loper aan, een programma waarmee scholen een eigen visie op cultuuronderwijs formuleren. Lokale intermediairs begeleiden de scholen die deelnemen aan De Cultuur Loper. Kunstbalie-coaches begeleiden en adviseren hen onder meer over hoe je de kwaliteit van de kunsten overeind houdt en over het scholingsaanbod gericht op vakoverstijgend werken. Kunstbalie ontwikkelt ook een digitaal volginstrument, het *Cultureel Zelfportret*, waarmee scholen de groei van hun leerlingen zichtbaar kunnen maken.

“Een ‘grote kunst’-voorstelling of -tentoonstelling sluit misschien niet een-op-een aan bij het thema waar je in de klas mee bezig bent, maar dat hoeft ook niet” – Peet Mangnus

Meer weten? (Een kleine greep...)

KPC groep - werken met kernconcepten

www.kpcgroep.nl/primair-onderwijs/onderwijsvernieuwing/kernconcepten.aspx

Onderwijs 2032 - vakoverstijgend werken staat centraal

ononderwijs2032.nl/vakoverstijgend-denken-en-leren/

SLO - voorbeeldprojecten vakoverstijgend werken

durftecombineren.slo.nl/Cultureelerfgoed/Vakoverstijgend/

De Cultuur Loper - competenties cultuureducatie

www.culturelecompetenties.nl/kunstbalie/1-competenties-cultuureducatie

Cultureel Zelfportret

decultuurloper.nl/verdieping/id-5584/volginstrument-de-cultuur-loper